

การถอดบทเรียนการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง
ในภาคการเกษตรและภาคการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
Lessons Learned from Sufficiency Economy Network Management
of the Agricultural and Education Sectors for Sustainable Development

อัจฉรา โยมสินธุ์¹
Atchara Yomsin

บทคัดย่อ (Abstract)

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและภาคการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) และการจัดประชุมกลุ่ม (Focus group discussions) ด้วยคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure questions) โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากผู้ที่ประสบความสำเร็จในการขับเคลื่อนเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า การขับเคลื่อนในภาคการเกษตรเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-based Approach) โดยมีหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรและมูลนิธิให้การสนับสนุนการขับเคลื่อนผ่านกลไกชุมชน การเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคการศึกษามีลักษณะแบบล่างขึ้นบน (Bottom-up Approach) เครือข่ายต้นแบบส่วนใหญ่เคยผ่านวิกฤต และมีผู้นำตามธรรมชาติแกนนำหรือปราชญ์ชาวบ้านที่ลงมือทำจริงจนเห็นผลสำเร็จ คนในชุมชนจึงทำตามจนเกิดเป็นเครือข่ายย่อย ซึ่งหากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอย่างเหมาะสมตามบริบทจะช่วยสร้างเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

ส่วนเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการศึกษาขับเคลื่อนโดยกระทรวงศึกษาธิการ ที่มุ่งจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีอุปนิสัยพอเพียง ผ่านการจัดการเรียนรู้การพัฒนาหลักสูตร รวมถึงการสร้างแหล่งเรียนรู้ การเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคการศึกษามีลักษณะจัดตั้งหรือแบบบนลงล่าง (Top-down Approach) เริ่มจากกระทรวงศึกษาธิการสั่งการไปยังหน่วยงานในสังกัดทั่วประเทศ โดยอุปสรรคสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่ายในภาคการศึกษา คือ นโยบายจากกระทรวงศึกษาธิการมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย และการขาดความต่อเนื่องในการบริหาร โดยเฉพาะเมื่อผู้บริหารหรือครูแกนนำย้ายโรงเรียน

คำสำคัญ (Keywords) : เศรษฐกิจพอเพียง; การพัฒนาที่ยั่งยืน; การบริหารจัดการเครือข่าย

Received: 2023-09-20 Revised: 2023-09-30 Accepted: 2023-10-03

¹ นักวิจัย ศูนย์ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนและเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ Researcher at Sustainable Development and Sufficiency Economy Studies Center, National Institute of Development Administration (NIDA). E-mail: atcharayomsin.nida@gmail.com

Abstract

This research aimed to examine the lessons learned in managing the Sufficiency Economy Network in the agricultural and education sectors for sustainable development. Qualitative data were collected from in-depth interviews and focus group discussions using semi-structured questions. Purposive sampling techniques were used to obtain a sample of 30 people with experiences and successes as a role model in driving network based on the Sufficiency Economy Philosophy (SEP) in the agricultural and education sectors. The results revealed that driving network in the agricultural sectors based on the SEP typically concentrated on the Area-based Approach, with many government agencies, the private sectors, and organizations providing supports through community network mechanisms. The emergence of networks in the agricultural sectors had a bottom-up nature. Most exemplary community networks went through crises and resolution experiences. The natural leaders were, those successful locally, as a role model for the community. People in the community followed and became a sub-network supported by the government agencies appropriately for the context of community. It created a sustainable community network.

As for driving development on the SEP networks in the education sector, it aimed to cultivate students with sufficiency mindset through the development of the curriculum, created the learning environment and built an academic network with the Ministry of Education and affiliated the agencies playing an important role as the main driving unit. The emergence of the main network in education sector had a top-down nature starting from the Ministry of Education. The main obstacles in driving the development based on the SEP in the education sector were the frequent changes in policies from the Ministry and discontinuity in school management due to the relocation of the school directors or SEP leading teachers.

Keywords: sufficiency economy; sustainable development; network management

บทนำ (Introduction)

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) เป็นแนวคิดสำคัญที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต และวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยาและคณะ, 2562: 9) พระองค์ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยให้คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนการใช้ความรู้และคุณธรรม เป็นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นปรัชญาสากล ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวาง ประเทศไทยนับเป็นศูนย์กลางองค์ความรู้ทางด้านการวิจัยและนวัตกรรมบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้มากที่สุด การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนานอกจากจะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจแล้ว ยังสามารถสร้างทุนทาง

ปัญญา รักษาวัฒนธรรมประเพณี สร้างความรัก ความสามัคคีในชุมชนหรือเครือข่ายได้อย่างยั่งยืนด้วย (ชุดิมา บริสุทธิ, 2553: 4) นอกจากนี้ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหรือสภาพัฒน์ ได้เริ่มการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2546 เพื่อสานต่อแนวคิดและเชื่อมโยงการขยายผลที่เกิดจากการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปประยุกต์ใช้อย่างหลากหลาย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับและการนำไป ประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ยังมีแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการ การขับเคลื่อนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ.2557-2560) ซึ่งเป็นแผนระยะ 4 ปี (คณะอนุกรรมการ การส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท สำนักงาน คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2558: 19) เพื่อขับเคลื่อนการ พัฒนาบนพื้นฐานของหลักเศรษฐกิจพอเพียงตาม 7 ยุทธศาสตร์ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน และสามารถบรรลุเป้าหมาย ทั้งด้านการเกษตรและชนบท ด้านการศึกษา ด้านธุรกิจ บริการ การท่องเที่ยว อุตสาหกรรม และผู้ประกอบการรายย่อย ด้านการต่างประเทศ ด้านประชาสัมพันธ์ ด้านความมั่นคง และด้าน การบริหารจัดการ

อย่างไรก็ดี การขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาเริ่มจากหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ที่ได้ให้นำเนื้อหาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่หลักสูตรการเรียน การสอน อย่างไรก็ดี พบว่ายังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ไม่ถูกต้องและไม่ชัดเจน เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจ พอเพียง เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ มุ่งเน้นที่กิจกรรมเกษตร การปลูกพืชผักสวนครัว ในโรงเรียน หรือกิจกรรมการออมทรัพย์ แต่ยังไม่ได้มุ่งเน้นการจัดการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ยึดหลักเศรษฐกิจ พอเพียงเป็นหลักคิด หลักปฏิบัติในการประพฤติตนและการทำกิจกรรมอื่น ๆ ต่อมามีการปรับปรุงหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีความชัดเจนในเป้าหมายและคุณภาพของผู้เรียนให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 และได้ประกาศใช้เป็นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และยังมีการสนับสนุนและ พัฒนาสถานศึกษาให้เป็น “สถานศึกษาพอเพียง” และพัฒนาสถานศึกษาพอเพียงให้เป็น “ศูนย์การเรียนรู้ตาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา” หรือสถานศึกษาพอเพียงต้นแบบที่มีการพัฒนาดตนเองใน ระดับก้าวหน้า จนเป็นแบบอย่าง ขยายผลสร้างเครือข่ายได้ มีศักยภาพในการเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นพี่เลี้ยง ได้ (ปริยานุช ธรรมปียา, 2558: 5)

ขณะที่การขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตร มีการส่งเสริมและ ขับเคลื่อนมาอย่างยาวนานโดยหลายหน่วยงาน โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นหน่วยงานหลัก จนเป็นที่ ยอมรับโดยทั่วไปว่าภาคการเกษตรซึ่งเป็นภาคส่วนสำคัญของประเทศไทยมีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงไปปรับใช้อย่างกว้างขวาง ซึ่งเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ ถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างพลังความ เข้มแข็งจนทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การเชื่อมโยงกันด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน เพื่อแก้ไขปัญหาหรือทำกิจกรรมร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายจะเป็นการเสริมพลังให้ ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคง สมดุล และยั่งยืน นอกจากนี้ การพัฒนาตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่ต่างมุ่งพัฒนาและสร้างความสมดุลไปพร้อม ๆ กัน การบริหารจัดการเครือข่ายในภาคการเกษตรและภาค

การศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงสามารถตอบโจทย์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างลงตัวในหลายเป้าหมาย

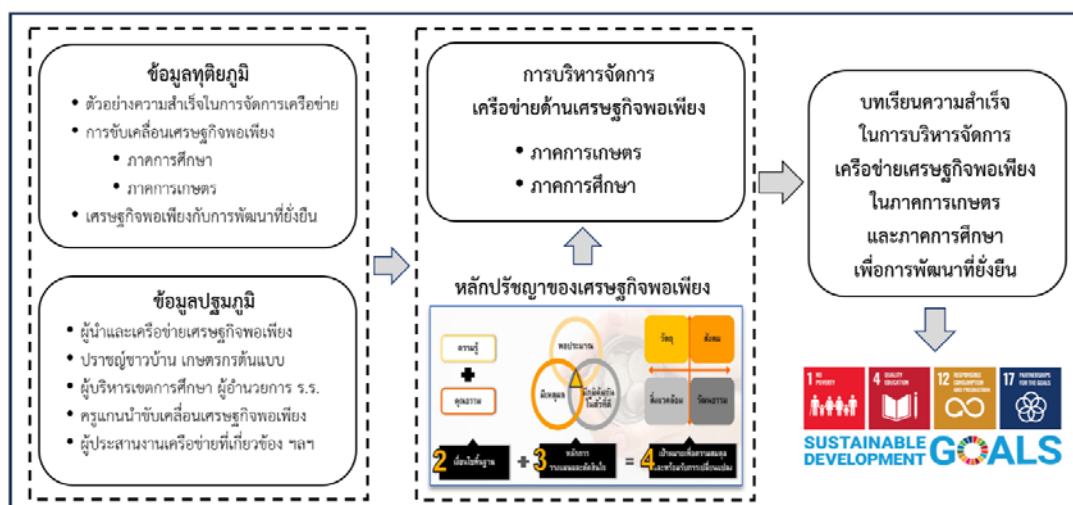
ดังนั้น ย่อมพบว่าความพยายามขับเคลื่อนการพัฒนาบนพื้นฐานของหลักเศรษฐกิจพอเพียงในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาทำให้เกิดเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงมากมายกระจายอยู่ทั่วประเทศโดยเฉพาะในภาคการเกษตรและภาคการศึกษา แต่ในภาพรวมต้องถือว่ายังขาดข้อมูลและองค์ความรู้ที่ชัดเจนในการบริหารจัดการเครือข่าย รวมทั้งยังขาดความต่อเนื่องในการพัฒนางานวิจัยที่จะเชื่อมโยงเครือข่ายด้านเศรษฐกิจพอเพียงและต่อยอดอย่างเป็นระบบ จึงเป็นที่มาให้ผู้วิจัยสนใจถอดบทเรียนการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและภาคการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

เพื่อถอดบทเรียนการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและภาคการศึกษา เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

การวิจัยเพื่อถอดบทเรียนการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและภาคการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ที่ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
  - 1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) นี้ มีเนื้อหาครอบคลุมการถอดบทเรียนการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงใน 2 ภาคส่วนที่มีการขับเคลื่อนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง คือ ภาคการเกษตรและภาคการศึกษา โดยผู้วิจัยถอดบทเรียนความสำเร็จตามองค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ 2 เงื่อนไข (ความรู้และคุณธรรม) 3 หลักการแห่งความพอเพียง

(ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี) และ 4 มิติเป้าหมายความสมดุล (วัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม)

1.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและภาคการศึกษา เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีประสบการณ์และประสบความสำเร็จในการเป็นต้นแบบหรือเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและภาคการศึกษา ซึ่งเป็นภาคส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ และมีเครือข่ายกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในภาคการเกษตรจำนวน 15 คน และผู้ให้ข้อมูลในภาคการศึกษา จำนวน 15 คน

1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยนี้เก็บข้อมูลเครือข่ายใน 4 ภูมิภาค โดยภาคการเกษตร ได้แก่ พิจิตร พังงา พระนครศรีอยุธยา และอุบลราชธานี และภาคการศึกษา ได้แก่ ขอนแก่น เชียงใหม่ ภูเก็ต และสุพรรณบุรี

1.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยนี้ ศึกษาเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดประชุมกลุ่มวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และถอดบทเรียน ตั้งแต่เดือนมกราคม 2565 ถึงมกราคม 2566

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกการประชุมกลุ่ม ที่ใช้คำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure questions) ซึ่งมีลักษณะคำถามแบบผสมผสานระหว่างโครงสร้างของข้อคำถามและการกำหนดประเด็นคำถามเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเพิ่มเติมได้อย่างเต็มที่ โดยโครงสร้างคำถามแบ่งเป็น 4 ประเด็นหลัก คือ 1. คำถามข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2. คำถามเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนเครือข่าย บทบาทของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่าย ปัญหาอุปสรรคและปัจจัยสนับสนุนในช่วงเริ่มต้นและตลอดช่วงการดำเนินงานเครือข่าย 3. คำถามเกี่ยวกับแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่าย การบูรณาการหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการขับเคลื่อนหรือเชื่อมโยงเครือข่าย และ 4. คำถามเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญแห่งความสำเร็จในการขับเคลื่อนเครือข่ายอย่างเป็นระบบและข้อมูลเพิ่มเติมอื่น ๆ ที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการให้แก่ผู้วิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary research) อาทิ การพัฒนาบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวทางการสร้างเครือข่าย การพัฒนาและการบริหารจัดการเครือข่าย กรณีศึกษาตัวอย่างเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งและสามารถเป็นแบบอย่างได้ทั้งในภาคการเกษตรและภาคการศึกษา และรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) และการจัดประชุมกลุ่ม (Focus group discussions) โดยผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตร รวมจำนวน 15 คน ประกอบด้วย ประธานและสมาชิกเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ประธานศูนย์เรียนรู้การเกษตรเพื่อชีวิตที่ยั่งยืน ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน ประธานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ประธานและสมาชิกเครือข่ายนาแปลงใหญ่ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรพอเพียง เกษตรกรต้นแบบ เกษตรกรในโครงการ 1 ตำบล 1 กลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่ เจ้าหน้าที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อ

ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) สำหรับผู้ให้ข้อมูลในภาคการศึกษา รวมจำนวน 15 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ศึกษาพิเศษ ผู้อำนวยการพิเศษ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูแกนนำ วิทยากรแกนนำขับเคลื่อนเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา อดีตผู้ประสานงานเครือข่ายการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้ย่อข้อมูล (Data reduction) เพื่อให้ข้อมูลมีความเป็นระเบียบ ตัดข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาออก เหลือไว้เฉพาะข้อมูลที่ต้องการศึกษา แล้วจัดระบบและเชื่อมโยงข้อมูล และทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อสังเคราะห์ความสอดคล้องและความเชื่อมโยงในการบริหารจัดการเครือข่ายกับตามองค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และถอดบทเรียนความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและภาคการศึกษา

ผลการวิจัย (Research Results)

จากการดำเนินการวิจัยเพื่อถอดบทเรียนความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและภาคการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยนี้มีข้อมูลทั่วไปดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ลักษณะผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	จำนวน	
ภาคการเกษตร	15	คน
ภาคการศึกษา	15	คน
เพศชาย	17	คน
เพศหญิง	13	คน
มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องมากกว่า 15 ปี	23	คน
มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้อง 10 – 15 ปี	7	คน
เป็นผู้นำหรือแกนนำเครือข่าย / องค์กร	16	คน
เป็นสมาชิกคนสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่าย	14	คน
ภาคกลาง	7	คน
ภาคเหนือ	8	คน
ภาคใต้	7	คน
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	8	คน

โดยสรุป ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาจากภาคการเกษตรจำนวน 15 คน ภาคการศึกษา 15 คน เป็นเพศชาย 17 คน เพศหญิง 13 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนเครือข่ายตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่า 15 ปี (ร้อยละ 76.67) และเป็นผู้นำเครือข่ายหรือองค์กรหรือเป็นแกนนำที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนเครือข่าย โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากภาคการศึกษาทุกคนมีความเกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อน พัฒนา และการประเมินศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังมาจากทุกภูมิภาคในประเทศไทย

เครือข่ายการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตร

การรวมกลุ่มกันจนเกิดเป็นเครือข่ายของภาคการเกษตรมักเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่หรือเครือข่ายชุมชน และส่วนใหญ่เกิดจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเองในอดีต เช่น ชุมชนมีปัญหาการแย่งน้ำในการทำเกษตร มีปัญหาดินเสื่อมคุณภาพจากการใช้สารเคมี มีปัญหาหนี้สินทั้งในและนอกระบบจากราคาผลผลิตต่ำ มีต้นทุนการผลิตสูง ประสบปัญหาจากภัยธรรมชาติ ได้รับผลกระทบจากไฟป่า มีรายได้ไม่เพียงพอจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว เป็นต้น ความพยายามในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการก่อตัวของเครือข่ายชุมชน การเกิดขึ้นของเครือข่ายการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรจึงมีลักษณะแบบล่างขึ้นบน (Bottom-up Approach) เครือข่ายชุมชนที่สามารถเป็นแบบอย่างได้ส่วนใหญ่จะผ่านประสบการณ์ในการแก้วิกฤตของชุมชน ที่มีผู้นำทางความคิดซึ่งเป็นผู้นำตามธรรมชาติ มีแกนนำหรือปราชญ์ชาวบ้านที่ลงมือทำจริง จนเห็นผลความสำเร็จ สามารถเป็นต้นแบบของชุมชนได้ ชาวบ้านหรือคนในชุมชนที่ต้องการแก้ไขปัญหาของตนเองบ้างจะเริ่มทำตาม เริ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จนเกิดเป็นเครือข่ายย่อย ๆ ที่หากได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐตามวิธีที่เหมาะสมกับความเป็นอยู่ในชุมชนอย่างเป็นระบบจะสร้างเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

สำหรับเครือข่ายภาคการเกษตรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ 3 ขั้น (พึ่งพาตนเอง พึ่งพากันเอง และรวมกันเป็นกลุ่ม) มีข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ เครือข่ายชุมชนที่เป็นกรณีตัวอย่างหรือเป็นแบบอย่างที่ดีส่วนใหญ่ มีระดับการปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ในขั้นที่ 2 คือ มีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมเฉพาะของแต่ละกลุ่ม และมีกิจกรรมการเผยแพร่ความรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การร่วมกันในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาในชุมชน โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชน โดยการสร้างความร่วมมือกันส่งเสริมการออม การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และมีเพียงบางชุมชนที่ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ในระดับขั้นที่ 3 คือ ขั้นก้าวหน้าจนเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งมากขึ้น จนสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาหนี้สินในชุมชนผ่าน “ธรรมนูญชุมชน” หรือกติกาที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางการใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่เรียบง่าย ทำได้จริง มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดแนวปฏิบัติที่ชัดเจน จนเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและทัศนคติ และสามารถสร้างกิจกรรมด้านเศรษฐกิจโดยการรวมกลุ่มผู้ผลิตเพื่อการผลิตสินค้าและบริการของชุมชน รวมทั้ง สามารถสร้างสถาบันการเงินชุมชนเล็ก ๆ เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของชุมชนได้ จนเกิดเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญและกลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในที่สุด

เครือข่ายการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการศึกษา

เครือข่ายการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการศึกษา อาจสรุปได้ว่าเริ่มต้นจากกระทรวงศึกษาธิการ ได้ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ที่ได้รื้อฟื้นเนื้อหาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอน โดยระบุไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระเศรษฐศาสตร์ ซึ่งกำหนดให้นักเรียนทุกระดับชั้นได้เรียน ส่งผลให้เกิดการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับ “หลักเศรษฐกิจพอเพียง” อย่างแพร่หลายในโรงเรียนทั่วไป โดยกระทรวงศึกษาธิการวางเป้าหมายไว้ว่า เมื่อผู้เรียนจบการศึกษาแล้ว จะต้องเข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม ต่อมาในปี พ.ศ. 2550 กระทรวงศึกษาธิการได้ร่วมมือกับหลายภาคส่วนทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ ในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาทั่วประเทศ โดยมุ่งปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีคุณลักษณะ “อยู่อย่างพอเพียง” โดยได้มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีความชัดเจนในเป้าหมายและคุณภาพของผู้เรียนและ

สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 และได้ประกาศใช้เป็นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เพื่อปลูกฝังและบ่มเพาะผู้เรียนให้ประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต

การเกิดขึ้นของเครือข่ายหลักในการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการศึกษาจึงมีลักษณะแบบบนลงล่าง (Top-down Approach) ที่เริ่มจากกระทรวงศึกษาธิการ ส่งการลงมายังหน่วยงานในสังกัดไล่ตามลำดับตั้งแต่ระดับจังหวัดผ่านสำนักงานศึกษาธิการภาค สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มาถึงโรงเรียน แล้วขยายไปสู่เครือข่ายหน่วยงานนอกสังกัด อาทิ เครือข่ายสมาคมผู้ประกอบการ เครือข่ายครู ศิษย์เก่าและชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษา รวมทั้ง ภาคเอกชน และหน่วยงานอื่นๆ ที่เป็นเครือข่ายร่วมพัฒนาโรงเรียนในมิติที่หลากหลาย

ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการเครือข่าย

ที่ผ่านมาหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม กระทรวงศึกษาธิการ หรือชุมชนเองต่างมีความพยายามจะขับเคลื่อนการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกลไกเครือข่าย จนเกิดเครือข่ายมากมายในหลายลักษณะ กระจายอยู่ทั่วประเทศ แต่เครือข่ายส่วนใหญ่ยังไม่เข้มแข็ง โดยปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย

1. ผู้ขับเคลื่อนเครือข่ายไม่เข้าใจและไม่ได้ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง
2. ความไม่สอดคล้องกันของยุทธศาสตร์การพัฒนาและโครงสร้างหน่วยงานในพื้นที่
3. การไม่มีวิสัยทัศน์ร่วมกันอย่างแท้จริง และการขาดธรรมาภิบาลของผู้ขับเคลื่อนเครือข่าย
4. หน่วยงานขับเคลื่อนการพัฒนาในเชิงพื้นที่ มีการกิจซ้ำซ้อน ซ้อนทับกับหน่วยงานอื่น จึงทำให้เกิดการบูรณาการทรัพยากรอย่างเต็มที่
5. การขาดความต่อเนื่องของนโยบาย โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการที่มีการเปลี่ยนนโยบายมีค่อนข้างบ่อย ทำให้โรงเรียนไม่สามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง
6. การขาดความต่อเนื่องในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะในภาคการศึกษาที่ผู้บริหารโรงเรียน หรือครูแกนนำที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงย้ายโรงเรียน
7. การขาดความต่อเนื่องในการสร้างความร่วมมือและการสื่อสาร
8. สมาชิกเครือข่ายหรือชุมชนอ่อนแอ ไม่พร้อมจะลงมือปรับเปลี่ยนวิธีการทำงาน ฝักรับความช่วยเหลือ รอสวัสดิการสังคม และพ่ายแพ้ต่อกระแสบริโภคนิยม

ผลการถอดบทเรียนการบริหารจัดการเครือข่ายที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยพบว่า เครือข่ายที่ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิด หลักปฏิบัติในการบริหารจัดการ จะเป็นเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง โดยสามารถสรุปความสอดคล้องได้ตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการถอดบทเรียนความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แยกตามองค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	
แยกตามองค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	
องค์ประกอบที่ 1: เงื่อนไขพื้นฐาน 2 ด้าน	
คุณธรรม	มีจิตสาธารณะ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ มีเมตตา
	ขยันหมั่นเพียร อดทน ซื่อสัตย์
	มีความสามัคคี เห็นแก่ส่วนรวม

แนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง		
แยกตามองค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง		
มีระเบียบวินัย ตรงต่อเวลา		
ความรู้	รู้จักตนเอง	รู้ศักยภาพของตนเอง รู้ข้อมูลทรัพยากรพื้นฐานที่มี รู้จุดแข็ง จุดอ่อนของตนเอง
	รู้จักสมาชิก	รู้ศักยภาพของสมาชิก รู้ข้อมูลพื้นฐานของสมาชิก รู้ศักยภาพร่วมของเครือข่าย
	รู้เรื่องที่จะทำ	มีความรู้ที่ถูกต้องในเรื่องที่จะทำ อย่างเช่น ความรู้ใน การทำการเกษตร ความรู้ในการประกอบอาชีพ ความรู้ในการผลิต การขาย การจัดการเรียนการสอน มีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเครือข่าย รู้แนวทางการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง
องค์ประกอบที่ 2: หลักการแห่งความพอเพียง 3 ด้าน		
ความพอประมาณ	จัดสรรทรัพยากร ทั้งทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนสิ่งแวดล้อม ทุนวัตถุอย่างพอเหมาะพอดี ใช้ทรัพยากรในชุมชน ในท้องถิ่น ในโรงเรียนในเครือข่ายก่อนแสวงหา ทรัพยากรนอกพื้นที่ นอกเครือข่ายเพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอก ใช้ศักยภาพของตนเองและสมาชิกให้เต็มประสิทธิภาพ ใช้ศักยภาพร่วมของเครือข่ายให้เกิดประโยชน์สูงสุด	
การมีเหตุผล	กำหนดเป้าหมายเครือข่ายร่วมกัน เพราะการมีเป้าหมายร่วมกันจะ ช่วยให้เครือข่ายมีเหตุผลมีผลในการทำงานร่วมกัน มีแนวทาง มีแนว ปฏิบัติไปทิศทางที่เกื้อกูลกัน	
การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	ศึกษาข้อมูล สารสนเทศเครือข่ายให้ครบถ้วน รอบด้านและรอบคอบ วางแผนการทำงานร่วมกันอย่างรอบคอบ วางแผนการจัดการทรัพยากรร่วมกันอย่างเหมาะสม	
องค์ประกอบที่ 3: ผลลัพธ์ ผลผลิต ผลกระทบที่สมดุลใน 4 มิติ		
มิติวัตถุ	เกิดการใช้ทรัพยากรเครือข่ายอย่างคุ้มค่า ลดการสิ้นเปลือง	
มิติสังคม	เกิดความมั่นคง ความสามัคคี ความสงบสุขในสังคม	
มิติสิ่งแวดล้อม	ลดการเบียดเบียน ทำลายสิ่งแวดล้อม	
มิติวัฒนธรรม	เกิดวัฒนธรรมเครือข่าย วัฒนธรรมการร่วมมือร่วมใจในการพัฒนา ซึ่ง จะเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ	

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักการทรงงาน 23 ข้อ ของในหลวงรัชกาลที่ 9 ซึ่งสามารถสรุปได้ตามตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 การบริหารจัดการเครือข่ายตามหลักการทรงงาน 23 ข้อของในหลวงรัชกาลที่ 9

การดำเนินการของเครือข่าย	หลักการทรงงาน
การสร้างเครือข่าย	ระเบิดจากข้างใน แก้ปัญหาจากจุดเล็ก ทำให้ง่าย
เป้าหมายร่วมของเครือข่าย	การมีส่วนร่วม ประโยชน์ส่วนรวม
การบริหารจัดการเครือข่าย	ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ มีส่วนร่วม ขาดทุนคือกำไร องค์กรรวม ไม่ติดตำรา ภูมิสังคม
การดำเนินงานของเครือข่าย	การมีส่วนร่วม ทำตามลำดับขั้น ไม่ติดตำรา บริการรวมที่จุดเดียว ความเพียร เศรษฐกิจพอเพียง
การพัฒนาเครือข่าย	การมีส่วนร่วม ทำงานอย่างมีความสุข
การสร้างความยั่งยืนของเครือข่าย	รู้ รัก สามัคคี ปลุกป่าในใจคน ความซื่อสัตย์ สุจริต พึ่งพาตนเอง ประโยชน์ส่วนรวม

หลักการทรงงานนี้สามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการและการพัฒนาเครือข่ายเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ โดยเริ่มต้นจากการระเบิดจากข้างในเพื่อกระตุ้นให้เกิดความตระหนัก ความเต็มใจในการร่วมแรงร่วมใจกันจัดการทรัพยากรหรือแก้ไขปัญหา ซึ่งต้องแก้ปัญหาจากจุดเล็กหรือปัญหาเฉพาะหน้าก่อน และต้องทำให้ง่ายเพื่อให้เกิดกำลังใจในการแก้ไขปัญหาที่ใหญ่ขึ้นตามลำดับ ในการกำหนดเป้าหมายร่วมของเครือข่าย สามารถใช้หลักการมีส่วนร่วมและประโยชน์ส่วนรวมเพื่อระดมสมองและเปิดรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกในการกำหนดทิศทางร่วมกัน สำหรับการบริหารจัดการเครือข่าย ต้องศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ เน้นการมีส่วนร่วม ปลุกฝังจิตสำนึกในการทำงานผ่านหลักขาดทุนคือกำไร มององค์กรรวม ดำเนินการแบบไม่ติดตำรา ยึดภูมิสังคมเป็นฐาน สำหรับการดำเนินงานของเครือข่าย ต้องเน้นการมีส่วนร่วม ลงมือทำตามลำดับขั้น ด้วยความเพียร ไม่ติดตำรา บริการรวมที่จุดเดียว ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิด หลักปฏิบัติ การพัฒนาเครือข่ายจะเกิดได้จากการมีส่วนร่วม และทำงานอย่างมีความสุข และการสร้างความยั่งยืนของเครือข่ายมาจากการรู้ รัก สามัคคี ของสมาชิก ปลุกป่าในใจคน ความซื่อสัตย์ สุจริต พึ่งพาตนเองได้ และเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussions)

1. การขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรจะเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-based Approach) จนเกิดเป็นเครือข่ายชุมชนกระจายอยู่ทั่วประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การบูรณาการการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พ.ศ. 2557-2560) โดยสำนักงาน กปร. ที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบทที่เน้นการพัฒนาพื้นที่ (Area-based Approach) เป็นหลัก โดยมีทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรและมูลนิธิมากมายให้การสนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาผ่านกลไกชุมชน ซึ่งการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคการเกษตรมีลักษณะแบบล่างขึ้นบน (Bottom-up Approach) เครือข่ายภาคการเกษตรที่เป็นต้นแบบส่วนใหญ่มีจุดเริ่มต้นจากความต้องการแก้ไขวิกฤตของชุมชน โดยมีผู้นำที่เข้มแข็ง มุ่งมั่น ลงมือทำจนสำเร็จ ชาวบ้านหรือคนในชุมชนที่ต้องการแก้ไขปัญหาของตนเองบ้างจึงทำตาม เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และกลายเป็นเครือข่าย และเครือข่ายย่อย ๆ ซึ่งหากได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ตามบริบทที่เหมาะสมกับความเป็นอยู่ในชุมชนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง จะ

สร้างเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนิเทศ สนั่นนารี และคณะ (2563: 388 - 404) และ Joanna Smith และ Priscilla Wohlstetter (2006: 250) ที่พบว่าความสัมพันธ์ภายในของสมาชิกเครือข่ายจะมีลักษณะของความสมัครใจที่สามารถนำไปสู่การแลกเปลี่ยนทรัพยากรในการดำเนินงานหรือการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในเครือข่าย หรือเพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาคือหน่วยงานหรือบุคคลไม่สามารถแก้ไขหรือจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้โดยลำพัง และยังสอดคล้องกับแนวคิดของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543: 36-41) ที่ระบุว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญและเป็นเงื่อนไขในการพัฒนาเครือข่าย จากการทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมทำ

2. การขับเคลื่อนเครือข่ายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการศึกษามุ่งพัฒนาการจัดการเรียนการสอนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อปลูกฝังให้เด็ก เยาวชน รวมถึงชุมชนมีคุณลักษณะหรืออุปนิสัย อยู่อย่างพอเพียง ผ่านการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ การประเมินโรงเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา การพัฒนาหลักสูตรในวิชาชีพครู การสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ เครือข่ายการเรียนรู้ รวมถึง การสร้างแหล่งเรียนรู้ในระดับพื้นที่ ในโรงเรียน โดยมีกระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานในสังกัดเป็นหน่วยงานหลัก ซึ่งการเกิดขึ้นของเครือข่ายหลักในภาคการศึกษามีลักษณะแบบเครือข่ายแบบจัดตั้งหรือแบบบนลงล่าง (Top-down Approach) ที่เริ่มจากกระทรวงศึกษาธิการ ส่งการลงมายังหน่วยงานในสังกัดจากส่วนกลางสู่ระดับพื้นที่ ตั้งแต่ระดับจังหวัดผ่านสำนักงานศึกษาธิการภาค สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานเขตพื้นที่ มายังโรงเรียน แล้วขยายไปสู่เครือข่ายนอกสังกัด อาทิ ชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษา เครือข่ายสมาคมผู้ปกครอง เครือข่ายครู ศิษย์เก่า รวมทั้ง ภาคเอกชน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เป็นเครือข่ายร่วมพัฒนาโรงเรียนในมิติที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับ วีระศักดิ์ เครือเทพ (2550: 32-35) ที่ระบุว่าเครือข่ายที่อิงกรอบในทางรัฐประศาสนศาสตร์ จะเกิดจากการจัดรูปแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างการทำงานระหว่างหน่วยงาน เพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาบางประการ

3. ปัญหาอุปสรรคสำคัญในการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ผู้ขับเคลื่อนเครือข่ายไม่เข้าใจหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นหลักคิด หลักปฏิบัติ จึงไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในดำเนินชีวิตได้อย่างแท้จริง และหน่วยงานขับเคลื่อนการพัฒนาในเชิงพื้นที่ มีภารกิจซ้ำซ้อนทำให้เกิดการบูรณาการทรัพยากรได้อย่างเต็มที่ การขาดความต่อเนื่องในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะในภาคการศึกษาที่ผู้บริหารโรงเรียน หรือครูแกนนำด้านการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงย้ายโรงเรียน การขาดความต่อเนื่องของนโยบาย โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการที่นโยบายในการจัดการเรียนการสอนเปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้โรงเรียนไม่สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Scheuing (อ้างถึงใน นฤมล นิราทร, 2543: 59-65) ที่ระบุว่า การรักษาพันธกรณีระยะยาวระหว่างสมาชิกของเครือข่ายมีผลสำคัญต่อการปรับปรุงพัฒนาเครือข่าย เพราะเครือข่ายต้องการความผูกพันและการทำงานร่วมกันในระยะยาว

4. ผลจากการถอดบทเรียนความสำเร็จในการบริหารจัดการเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและการศึกษา ผู้วิจัยยังพบว่า การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการเครือข่ายทั้งในภาคการเกษตรและภาคการศึกษาจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่สมาชิกและเครือข่ายได้อย่างแท้จริง จากการใช้คุณธรรมนำความรู้ นอกจากนี้ การมีเครือข่ายที่บริหารจัดการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกระจายอยู่ทั่วประเทศจะตอบโจทย์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างน้อย 4 เป้าหมาย ได้แก่

เป้าหมายที่ 1: ขจัดความยากจน เป้าหมายที่ 4: การศึกษาที่มีคุณภาพ เป้าหมายที่ 12: การผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน และเป้าหมายที่ 17: หันส่วนเพื่อการพัฒนา

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย (Research Knowledge)

จากการถอดบทเรียนเครือข่ายในภาคการเกษตรและภาคการศึกษาที่ประสบความสำเร็จ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ แนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายตามตามองค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่เริ่มต้นจาก 2 เงื่อนไข (ความรู้และคุณธรรม) 3 หลักการแห่งความพอเพียง (พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี) และความสมดุลใน 4 มิติ (สังคม วัตถุ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม) ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นแผนภาพที่ 2 ดังนี้

แผนภาพที่ 2 การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการเครือข่าย

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานภาครัฐควรจัดให้มีเจ้าภาพเป็นแกนหลักในการแสวงหา สร้างและส่งเสริมเครือข่ายในพื้นที่ทั้งในภาคการเกษตรและภาคการศึกษา และกำหนดเป็นนโยบายและผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการที่ขับเคลื่อนการจัดการเรียนการสอนบนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่จะต้องบูรณาการหลักคิด หลักปฏิบัติในการจัดการเรียนการสอนอย่างจริงจัง โดยครูจะต้องเข้าใจหลักคิด หลักปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเองให้ได้

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายจะต้องสร้างรากฐานการพัฒนาเพื่อสนับสนุนการทำงานของเครือข่ายเชิงลึกอย่างบูรณาการ อย่างเช่น การให้สินเชื่อเพื่อการพัฒนาควบคู่กับการฝึกอบรม พัฒนาอาชีพผ่านธนาคารออมสินหรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร การใช้ความรู้ที่ถูกต้องในการพัฒนาคุณภาพดินโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การปรับโครงสร้างพื้นฐานโดยกรมชลประทาน กรมการพัฒนาชุมชน การทำระบบเทคโนโลยีโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลางโดยภาคเอกชน เป็นต้น

1.3 หัวใจสำคัญที่สุดในการบริหารจัดการเครือข่ายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ผู้ขับเคลื่อนเครือข่ายจะต้องมีคุณธรรม มีความรู้ ความเข้าใจ และยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต รวมทั้งนำไปใช้เป็นหลักคิด หลักปฏิบัติในการจัดการเครือข่ายอย่างจริงจัง

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

การบริหารจัดการเครือข่ายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะสร้างความสมดุล ความมั่นคง และความเข้มแข็งให้แก่เครือข่ายและสังคมได้อย่างแท้จริงในทุกภาคส่วน และยังตอบโจทย์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ซึ่งการบริหารจัดการเครือข่ายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในภาคการเกษตรหรือภาคการศึกษาเท่านั้น การวิจัยครั้งต่อไปจึงสามารถขยายขอบเขตการศึกษาไปยังเครือข่ายภาคธุรกิจ ภาคบริการ ภาคการท่องเที่ยว หรือภาคอุตสาหกรรมซึ่งเป็นภาคส่วนที่สำคัญในการขับเคลื่อนประเทศสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง (References)

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). **การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ: บริษัท ชัคเชส มีเดีย.
- คณะกรรมการการส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.). (2558). **คู่มือการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท และด้านความมั่นคง**. กรุงเทพฯ: หจก.อรุณการพิมพ์.
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปริยานุช ธรรมปิยา. (2562). **ตามรอยพ่อ ชีวิตพอเพียง... สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: บริษัท ออลปรีนท์ เซ็นเตอร์ จำกัด.
- ชุดิมา บริสุทธิ. (2553). **การนำหลักปฏิบัติของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต ของประชาชนในเขตพื้นที่องค์กรบริหารส่วนตำบลมาบโป่ง อำเภอบางบาล จังหวัด ชลบุรี**. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารทั่วไป. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- นิเทศ สนั่นนารี และคณะ. (2563). **การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาชุมชนของวัดและชุมชนในจังหวัดขอนแก่น**. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์* มจร. 8(2): 388-404.
- นฤมล นิราทร. (2543). **การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปริยานุช ธรรมปิยา. (2558) **การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา (พ.ศ.2549-2557)**. พิมพ์ครั้งที่ 2: กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ้ง จำกัด.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2550). **เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- Marin, A. and Wellman, B. (2011). "Social network Analysis: An Introduction." In Scott, J. and Carrington, P.J., Eds., **The Sage Handbook of Social Network Analysis**. Edited by. (pp. 11-25). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Smith, J. and Wohlsetter, P. (2006). Understanding the different faces of partnering: a Typology of public-private partnerships. *School Leadership and Management*. 26(3): 249-298.

